

การจัดการภูมิปัญญาในการผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

**Knowledge Management Silk Cloth Production Dyes The Nature Of Bankhwao District
Chaiyaphum Province.**

นันทวุฒิ ป็องขันธุ์ (Nuntawut Pongkhun)* ดร.สุภาวัฒน์ นกร วังศรีธนวิสุ (Dr.Supawatanakorn Wongthanavasut)**

บทคัดย่อ

รายงานนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการภูมิปัญญาของผู้ผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาคือ ผู้ผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติจำนวน 10 ราย

ผลการศึกษา พบว่า การจัดการองค์ความรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ได้รับมาจาก บรรพบุรุษ จากรุ่นไปสู่รุ่น ซึ่งเป็นความรู้จากประสบการณ์ ความชำนาญ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายในวิถีชีวิตประจำวันผ่านการลงมือปฏิบัติและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม มีการขยายผลยกระดับความรู้โดยการนำเอาความรู้ใหม่ ๆ จากหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนมาปฏิบัติ เกิดทักษะและความชำนาญ ส่งผลให้กระบวนการผลิตมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้การจัดการองค์ความรู้ดังกล่าวยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด

ABSTRACT

This research had the objective to study management of traditional wisdom of using natural dyes for silk cloth production in Ban Khwao District of Chaiyaphum Province. Data were collected from ten cloth production artisans who use natural dyes.

This study found that the application and transmission of traditional wisdom has been passed down through many generations. The knowledge is based on experience, expertise, exchange of experience through daily life interactions, trial and error, and appropriate applications. This folk wisdom has been amplified through the support of agencies who wish to see these methods and knowledge preserved and expanded. There are also efforts to improve efficiency of dyed silk cloth production. However, at present, the traditional wisdom has not yet been recorded in print.

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ

Key Words: Folk wisdom Silk cloth production dyes the nature

*นักศึกษาลัทธิปริยัติปริญญาตรี ภาควิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทนำ

ผ้าไหมไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมการแต่งกายที่สืบสานกันมากกว่า 3,000 ปีมาแล้วโดยมีแหล่งสำคัญอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และได้ขยายไปยังภาคเหนือตอนบน จนปัจจุบันได้แพร่กระจายไปทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งมีความแตกต่างกันในลวดลายตามเชิงความคิดและวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงฟื้นฟูไหมไทย วัสดุธรรมชาติที่ทรงคุณค่าทางเศรษฐกิจที่มีความงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว จนมีชื่อเสียงลือไปทั่วโลก การผลิตไหมในประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาขึ้น เมื่อรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ปัจจุบันการผลิตไหม ในประเทศไทยเป็นการสร้างอาชีพ และรายได้ให้กับประชากร จากสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2360 ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขุนนางชาวเวียงจันทน์ชื่อนายแลเป็นหัวหน้า นำชาวลาวข้ามโขงมา ตั้งหลักแหล่งที่บ้านเนินอ้อม (เมืองชัยภูมิ) นายแลและพวกมี ความชำนาญในการเลี้ยงไหม สาวไหม และทอผ้าไหม ต่อมาได้เอาใจออกห่างจากนครเวียงจันทน์ และหันมาสาวมียกดีดต่อไทยในสมัยพระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นายแลจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ (ภูนาไหมไทย, 2554)

การทอผ้าไหม ของอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะในเขตตำบลบ้านเขว้า ได้เริ่มมีการทอผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือนและใช้ในโอกาสพิธีการต่างๆ เช่น งานแต่งงาน รวมถึงงานบุญงานประเพณีต่างๆ ผู้คนจะแต่งกายด้วยผ้าไหม เพื่อเป็นการประกวดประชัน ทั้งด้านฝีมือการทอและรูปแบบการตัดเย็บ ในปี 2516 นายสมคิด จาปะเกษตร ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายอำเภอบ้านเขว้า พร้อมด้วยนายทองคำ อยู่วิเศษ ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอบ้านเขว้า และคุณนายนายอำเภอบ้านเขว้า ได้ประสานไปยัง

คุณหญิง จรุงจิตรฯ ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และ มรว.สุปะภาดา เกษมสันต์ราชเลขาธิการในพระองค์เพื่อติดต่อขอนำผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของเกษตรกรไปจำหน่ายยังสำนักพระราชวัง ซึ่งได้รับการสนับสนุนให้สามารถนำผลิตภัณฑ์ผ้าไหมเข้าไปจำหน่ายได้ จึงได้มีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าออกจำหน่ายโดยได้จัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหมอำเภอบ้านเขว้าขึ้นในสมัยนั้นเอง ซึ่งมีสมาชิกโดยประมาณ 600 คน มีนางแซว อยู่วิเศษ เป็นหัวหน้ากลุ่ม สามารถจำหน่ายผ้าไหมให้กับสำนักพระราชวังได้ในราคาที่ค่อนข้างสูง ทำให้ผ้าไหมของบ้านเขว้าเป็นที่รู้จักกันทั่วไปของคนไทย ทั้งประเทศ เมื่อปีพ.ศ. 2523 นายถนอม แสงชมพู นายอำเภอบ้านเขว้าในขณะนั้นได้นำ ผ้าไหมส่งไปยังศูนย์ศิลปาชีพ และสวนจิตรลดา ด้วยคุณภาพของผ้าไหมและ ลวดลายที่งดงามแปลกตา รวมทั้งฝีมือการทอที่ประณีตจึงได้รับความสนใจ มีผู้สั่งทอเป็นจำนวนมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 ร.ต.สุณัย ณ อุบล (ดร.คุณวิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ด้าน ผ้าไหมและผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าไหม) ผู้ว่าราชการในจังหวัดชัยภูมิในขณะนั้น ได้เห็นความสำคัญของการทอผ้าไหม จึงให้การส่งเสริมการผลิต โดยได้ส่งผ้าไหมบ้านเขว้า เข้าประกวด ที่โครงการศิลปาชีพ บางไทร และ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวด เอกลักษณ์ของผ้าไหม อำเภอบ้านเขว้าอยู่ที่ลายผ้า ซึ่งเป็นการสะท้อนความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตชุมชนของชาวบ้านเขว้า ที่เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนก่อให้เกิดจินตนาการและคิดค้นออกมาเป็นลวดลายต่างๆ บนผืนผ้า ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการดำเนินงานตามนโยบายโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของรัฐบาล ผ้าไหมบ้านเขว้าได้รับการพิจารณา ให้เป็นสินค้าระดับ 5 ดาวของจังหวัดชัยภูมิและ ในการประกวดสินค้าโอท็อปของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ผ้าไหมบ้าน

เชื่อว่าได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ ทำให้ยอดจำหน่าย ผ้าไหมในชุมชนเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก ซึ่งจะเห็นได้จากการจำหน่ายผ้าไหมในงานแสดงสินค้าที่ศูนย์จัดแสดงสินค้า อิมแพ็ค เมืองทองธานี มียอดจำหน่ายสินค้า OTOP ของจังหวัดชัยภูมิ เฉพาะผ้าไหมเป็นเงินถึง 14 ล้านบาทเศษและต่อมาได้มีการผลิตผ้าไหมกันอย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน (ภูวนาไหมไทย, 2554)

การซื้อผ้าเป็นงานศิลป์ที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมมนุษย์มาอย่างยาวนาน ย้อนหลังไปหลายพันปี โดยประเทศจีน ถือเป็นชนชาติแรกที่ปรากฏหลักฐานว่ามีการซื้อผ้า นอกจากนี้ยังพบชนชาติอื่นๆ ที่มีการซื้อผ้า เช่น ชาวยุโรปในยุคโลหะ ชาวอินเดีย และชาวอียิปต์ ที่พบหลักฐาน การซื้อผ้าด้วยสิ่สินหลากหลายในสมัยโบราณ มนุษย์ตกแต่งผ้าจากวัสดุธรรมชาติชนิดต่างๆ เช่น การใช้ใบไม้ ดอกไม้ หรือกิ่งไม้ ยึดติดกับผ้าด้วยไขขาว หรือเลือด อีกวิธีหนึ่งคือการถักทอที่มีสีต่างๆ ลงบนผ้า ซึ่งมีข้อเสียคือไม่ทนต่อการซักล้าง และการสวมใส่ จนกระทั่งมนุษย์สามารถค้นพบวิธีการซื้อผ้าด้วยสีธรรมชาติโดยการนำผลไม้ไปตำให้ละเอียดแล้วนำมาต้มรวมกับผ้า ทำให้เส้นใยผ้าเปลี่ยนสี และทนต่อการซักล้างมากขึ้นสีธรรมชาติ ส่วนใหญ่จะได้อ้อมจากพืช หรือสัตว์ เช่นสีแดง ได้มาจากครั่ง ซึ่งเป็นแมลงตัวเล็กๆ สีน้ำเงิน ได้จากคราม สีดำได้มาจากผลของมะเกลือ สีเหลืองได้จากขมิ้น เป็นต้น วัสดุที่นิยมนำมาใช้ทำสีซื้อผ้าธรรมชาติ จะเป็นส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ เช่น เปลือก แก่น ราก ใบ ดอกและผล เป็นต้น ซึ่งการนำมาใช้ จะขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่น ที่จะนำส่วนใดมาใช้ในการซื้อสี (วรภาสดี, 2554)

ภายใต้รัฐธรรมนูญไทย ฉบับปี พ.ศ. 2550 หมวด 9 การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา 289 องค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของ ท้องถิ่น (รัฐสภา, 2550)

ประกอบกับพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลพ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2552 ส่วนที่ 3 อำนาจหน้าที่ของ

องค์การบริหารส่วนตำบลมาตรา 67 ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายองค์การ บริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ต้องทำในเขต องค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้ (8) บำรุงรักษาสีปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น จึงเป็นหน้าที่โดยตรงที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะบำรุงรักษาสีปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นเอาไว้ (กรมการปกครอง, 2537)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสีซื้อผ้าจากธรรมชาติ น่าจะเป็นความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นและเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับชุมชนการทำสีซื้อผ้าจากธรรมชาติไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม แต่เป็นการฟื้นฟูธรรมชาติ เพราะขบวนการทำสีซื้อผ้า จากธรรมชาติเป็นกระบวนการที่พึ่งพิงกับวัสดุธรรมชาติ เป็นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และการทำสีซื้อผ้าจากธรรมชาติมีคุณค่าและผูกพันกับธรรมชาติ การใช้วัสดุจากธรรมชาติมาทำการซื้อสีธรรมชาติ จึงไม่ใช่ประโยชน์อย่างเดียว แต่เป็นการอนุรักษ์ รักษาต้นไม้ และการปลูกเพิ่มเติม เพื่อการเพิ่มขึ้นของปัจจัยในการทำสีซื้อผ้าจากธรรมชาติ ในปีหนึ่ง ๆ ผู้ประกอบการผ้าไหม อำเภอบ้านเขว้า ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อสีเคมีเป็นจำนวนเงินหลายล้านบาทเพื่อใช้ในการซื้อสีผ้า ซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนโดยใช่เหตุ แต่การทำสีซื้อผ้าจากธรรมชาติไม่ต้องลงทุนมาก ซึ่งสีธรรมชาติยังสร้างรายได้ให้กับผู้ทำสีอีกด้วย จากประสบการณ์การทำงานของผู้วิจัย ในฐานะที่ผู้วิจัย เป็นพนักงานส่วนตำบลตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโนนแดง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลพ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 6)พ.ศ. 2552 จึงเป็นหน้าที่โดยตรงที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนแดงจะบำรุงรักษาสีปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสีซื้อผ้าจากธรรมชาติ

ของอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ และสร้างมูลค่าเพิ่ม

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติ น่าจะเป็นความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ถ่ายทอด สืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับชุมชนการทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม แต่เป็นการฟื้นฟูธรรมชาติ เพราะกระบวนการทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติเป็นกระบวนการที่พึ่งพิงกับวัสดุธรรมชาติ เป็นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และการทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติมีคุณค่าและผูกพันกับธรรมชาติ การใช้วัสดุจากธรรมชาติมาทำการย้อมสีธรรมชาติ จึงไม่ใช่ประโยชน์อย่างเดียว แต่เป็นการอนุรักษ์ รักษาต้นไม้ และการปลูกเพิ่มเติม เพื่อการเพิ่มขึ้นของปัจจัยในการทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติ ในปีหนึ่งๆ ผู้ประกอบการผ้าไหมอำเภอบ้านเขว้าต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อสีเคมีเป็นจำนวนเงินหลายล้านบาทเพื่อใช้ในการย้อมสีผ้าซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนโดยใช่เหตุ แต่การทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติไม่ต้องลงทุนมาก ซึ่งสีธรรมชาติยังสร้างรายได้ให้กับผู้ทำสีอีกด้วย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติ ของอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ และสร้างมูลค่าเพิ่มต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาวิธีการอนุรักษ์และการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้การผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

วิธีการวิจัย

รายงานนี้ ผู้ศึกษาวิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัยโดยการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิด้วยวิธีการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อ

1) การค้นหาความรู้ของผู้ผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ ว่ามีการค้นหาความรู้อย่างไร เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการสรรหา การคัดเลือกวัตถุดิบ ไปจนถึงขั้นตอนกระบวนการผลิตจนครบทุกขั้นตอน

2) การรวบรวมความรู้ เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ เช่น ความรู้เกี่ยวกับผ้าไหม ความรู้เกี่ยวกับสีที่ได้จากธรรมชาติ ทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง เอกสารการวิจัย บทความวารสาร และหนังสือต่างๆที่เกี่ยวข้อง

3) การถ่ายทอดความรู้ของผู้ผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ โดยเริ่มตั้งแต่การค้นหาความรู้ การรวบรวมความรู้ เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ ว่ามีการถ่ายทอดความรู้ ที่ค้นหาและรวบรวมไว้อย่างไร

โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและ เก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร(Documentaly Research) 2) เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) เช่น การสัมภาษณ์ (Interview) และการสังเกต (Obsevation) หลังจากนั้น จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลมาสรุปและรวบรวมเป็นหมวดหมู่ และตีความเพื่ออธิบายลักษณะความเชื่อมโยงประเด็นต่างๆตามวัตถุประสงค์ให้ตรงกับประเด็นและขอบเขต ในการศึกษา

ผลการวิจัย

1.1 การจัดการความรู้การผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ

วิธีการจัดการองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติของผู้ผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ ตำบลบ้านเขว้า

อำเภอ บ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้ คือ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการเผยแพร่ความรู้ รายละเอียด ดังต่อไปนี้

วิธีการสร้างความรู้ พบว่า เป็นการสร้างความรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายเป็นผู้สอน ด้วยวิธีการสังเกตจดจำ ทดลองลงปฏิบัติ เมื่อไม่เข้าใจหรือเมื่อพบปัญหาจะสอบถามพ่อแม่หรือผู้รู้ เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเองภายในกลุ่มผู้ผลิตและเกิดจากการลองผิดลองถูก เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ต้องการ และยังได้รับความรู้จากหน่วยงานของภาครัฐที่ให้การสนับสนุนหรือเข้ามาให้ความรู้ฝึกอบรมให้แก่ผู้ที่มีความสนใจหรือผู้ที่ผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ

วิธีการจัดเก็บความรู้ พบว่า มีการจัดเก็บความรู้ไว้ในรูปแบบการจดจำ ประสบการณ์ ความชำนาญ โดยไม่มีการจดบันทึกแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังมีการจัดเก็บความรู้ที่ได้จากคู่มือหรือผลการศึกษาวิจัยของผู้ที่เคยเข้ามาทำการศึกษาวิจัยและได้มอบไว้ให้ผู้ผลิตเพื่อเป็นการขอบคุณ ซึ่งมีเนื้อหาอธิบายถึงเทคนิคการย้อมสีธรรมชาติ ในไหม ในภาพรวมไว้เป็นความรู้ประกอบการผลิตผ้าไหม

วิธีการเผยแพร่องค์ความรู้ พบว่า มีการเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบการแบ่งปันความรู้ กระจายความรู้ โดยวิธีการสอนงานหรือเรียนรู้กันเองภายในกลุ่มหรือครอบครัวและในบางครั้งได้มีโอกาสพบปะกันในงานบุญประเพณีต่างๆก็จะพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้หรือปัญหา ซึ่งกันและกัน และในบางครั้งมีการเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบของการได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรอาสาเพื่อถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ

ดังนั้น จากการศึกษาทราบว่า วิธีการจัดการองค์ความรู้ เป็นการจัดการองค์ความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษความรู้จากประสบการณ์ ความชำนาญ และความรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันภายในกลุ่มมาปฏิบัติและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ทั้งนี้ได้มีการขยายผลหรือยกระดับความรู้ ที่มีอยู่โดยการนำเอาความรู้ใหม่ๆ จาก

การลองผิดลองถูก หรือจากการเข้าอบรมต่าง ๆ จากหน่วยงานของรัฐบาลที่ให้การสนับสนุนมาปฏิบัติ จนเกิดทักษะและความชำนาญ ส่งผลให้กระบวนการผลิตมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กรให้สูงขึ้นต่อไป

1.2 การอนุรักษ์และการถ่ายทอดความรู้กระบวนการผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ

การอนุรักษ์การเรียนรู้กระบวนการผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ พบว่ามีวิธีการอนุรักษ์ การเรียนรู้หลัก ๆ 2 แบบ คือ 1) เป็นแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรตามธรรมชาติ ดั้นไม้ใบไม้ โดยเก็บเอาส่วนที่ต้องการนำมาใช้เป็นวัตถุดิบจริงๆตามความต้องการเท่านั้น หลีกเลี่ยงการตัดมา ทั้งต้นหรือการโค่นต้นไม้ ซึ่งทางประชาชนในพื้นที่ ทราบดีและช่วยกันทุกวิถีทางที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำนวนจำกัดนี้ และ อีกวิธีหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ การนำเอาน้ำสีที่เหลือจากการย้อมครั้งแรก นำกลับมาใช้ย้อมไหม อีกครั้ง ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบที่มีอย่างสูงสุด เป็นการประหยัดวัตถุดิบทางธรรมชาติ และ 2) เป็นแบบการอนุรักษ์กระบวนการผลิตแต่ละขั้นตอนให้คงอยู่สืบต่อไป ซึ่งในปัจจุบันนี้มีผู้ที่ผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติตามกระบวนการที่กล่าวมาข้างต้นนี้น้อยมาก ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ความรู้และวิถีของกระบวนการต่างๆที่บรรพบุรุษ เคยสร้างสมมา คงเลือนหายไปไม่ช้าไม่นาน

การถ่ายทอดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิต ผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติ มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุ โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากพ่อแม่ พี่น้อง ปู่ย่า ตายาย โดยใช้วิถีทางธรรมชาติ คือ ทำให้ดูและให้ลูกหลานจดจำและฝึกปฏิบัติตามในช่วงเวลาว่าง เริ่มแรก จะให้ช่วยทำงานในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งที่ไม่ยากและไม่สลับซับซ้อน พร้อมทั้งคอยควบคุมดูแลการทำงานอย่างใกล้ชิด ถ้าลูกหลานมีปัญหาสามารถสอบถามได้ทันที

นอกจากการได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครอบครัวแล้วยัง พบว่าได้รับการถ่ายทอดความรู้จาก

การพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน หรือ การสาธิต และในบางครั้งผู้ผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติเองก็รับเชิญให้เป็นวิทยากรอาสาในการให้ความรู้หรือแลกเปลี่ยนความรู้ให้กับกลุ่มอาชีพต่างๆหรือผู้ที่มีความสนใจ ซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการถ่ายทอดความรู้การผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติให้แพร่หลายในสาขาวิชาชีพต่างๆเพิ่มขึ้นด้วย

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติของผู้ผลิตผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติของอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ พบว่า การจัดเก็บความรู้ มีจัดเก็บความรู้ ในรูปแบบการจดจำเองโดยใช้ประสบการณ์ และความชำนาญและการลองผิดลองถูกของตนเอง เป็นความรู้เฉพาะตัวบุคคลซึ่งไม่มีการจดบันทึก เป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด และการอนุรักษ์และถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ พบว่าเป็น องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และนำความรู้ที่ได้รับมาใช้และปฏิบัติ โดยอาศัยประสบการณ์ ความชำนาญ และความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันภายใน วิถีชีวิตประจำวัน โดยผ่านการลองผิดลองถูกและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นไปตามกรอบแนวคิดของการตระหนักถึงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งเป็นบริบทที่สำคัญในด้านของวัฒนธรรม บริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทางศิลปวัฒนธรรมตามที่ เอกวิทย์ ฌ ถलग (2546) ได้ให้ความเห็นว่า “การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มิให้สูญหายโดยการปลูกฝังถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง” ซึ่งถ้าหากยังเป็นเช่นนี้ต่อไป องค์ความรู้ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นอันมีค่าเหล่านี้ก็จะ สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอดตลอดจนผู้ที่อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ฝังแน่นอยู่ในนี้ จากสภาพการ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้รัฐบาลจึงมีนโยบาย หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (O-TOP) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมกลุ่มอาชีพหรือสินค้าให้มี

การแข่งขันกันในระดับต่างๆ โดยได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆทั้งจากหน่วยงานในภาครัฐและเอกชน สอดคล้องกับการที่ เอกวิทย์ ฌ ถलग (2546) ได้ให้ความเห็นว่า การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมิให้สูญหาย โดยการปลูกฝังถ่ายทอดองค์ความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งนั่นคือการสืบทอดภูมิปัญญา จากยุคอดีตสู่ปัจจุบัน โดยที่ได้มีความพยายาม ที่จะพัฒนาคนให้เป็นจุดศูนย์กลางให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาในทุกภาคส่วนและให้ความสำคัญกับการรวมพลังทางสังคมโดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอน

นอกจากนั้นยังพบว่าเทศบาลตำบลบ้านเขว้า ได้มีการช่วยเหลือและให้การสนับสนุนกลุ่มอาชีพต่างๆของอำเภอบ้านเขว้า โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพเกี่ยวกับการทอผ้าไหม เช่น มีการก่อสร้างศูนย์ผ้าไหมประจำอำเภอบ้านเขว้าขึ้น พร้อมแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ประจำศูนย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้โดยเฉพาะในเรื่องของ ผ้าไหมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอบ้านเขว้านั่นเอง แต่ในการใช้ความช่วยเหลือเหล่านั้น ยังขาดความรู้ทางด้านวิชาการ เช่น การจัดการองค์ความรู้ อย่างเป็นระบบเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาวิจัย พบว่าหากมีการจัดการองค์ความรู้ มีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบในการผลิตผ้าไหมย้อม สีธรรมชาติ แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากเลยที่ เทศบาลตำบล บ้านเขว้า หรือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในเขตเดียวกัน ตลอดจนหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชนต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีศักยภาพทั้งทางด้านความรู้และวิชาการต่างๆพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลืออยู่แล้ว ซึ่งก็จะเป็นอีกแรงหนึ่งและจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญและแข็งแกร่งในการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความผูกพันรั้งของรุ่นบรรพบุรุษที่ตกทอดมาสู่รุ่นลูกหลานต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ กลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม ตำบลบ้าน
เขว้า อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิที่ได้ให้ข้อมูลและ
สาริตการผลิตผ้าไหมย้อนสัทธิรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2537. พระราช
บัญญัติสภาตำบลและองค์การ บริหาร ส่วน
ตำบล พ.ศ. 2537. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์
อสาธิรรมชาติดินแดน.
- ภูวนาไหมไทย. 2554. ประวัติผ้าไหมมัดหมี่อำเภอบ้าน
เขว้า (Online). <http://maithai.site90.net>,
27 พฤศจิกายน 2554.
- รัฐสภา. 2550. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย.
(Online) www.parliament.go.th, 24 สิงหาคม
2550
- วรภาสดี. 2554. ประวัติสีย้อมผ้า. (Online)
www.vorabhasd.co.th , 27 พฤศจิกายน 2554
- เอกวิทย์ ณ ถลาง (2546) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการ
จัดการความรู้. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].